

**Рекомендація CM/Rec(2024)1
Комітету міністрів державам-членам
щодо рівності жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників¹**

(Ухвалено Комітетом міністрів 5 квітня 2024 року на 1494-му засіданні заступників міністрів)

ПРЕАМБУЛА

Комітет міністрів Ради Європи згідно з вимогами Статті 15.b Статуту Ради Європи (Серія Європейських договорів (ETS) № 1),

Беручи до уваги, що мета Ради Європи — досягнення більшої єдності між її членами, і що ця мета може досягатися, зокрема, шляхом спільних дій у сфері прав людини, і що держави-члени Ради Європи, як Сторони Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS № 5, «Конвенція») та протоколів до неї, зобов'язуються забезпечити права і свободи, закріплені в цьому документі, для кожного, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, без дискримінації, а також що права людини і основоположні свободи — універсальні, неподільні, взаємозалежні та взаємопов'язані;

Наголошуючи, що рівність ромів і кочівників, і гендерна рівність — ключові елементи для захисту прав людини, функціонування демократії та належного управління, поваги до верховенства права і сприяння сталому розвитку та добробуту для всіх, і нагадуючи, що просування гендерної рівності та залучення ромів і кочівників — пріоритет Ради Європи протягом багатьох років, про що свідчить велика кількість стандартів і стратегій, розроблених у цих двох сферах;

Нагадуючи, що все ще існують структурні перешкоди, які стають на заваді повної реалізації прав людини ромок і кочівниць у суспільстві, і що звіти моніторингових органів Ради Європи та багатьох інших міжнародних і національних органів свідчать, що жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників страждають від явної нерівності в таких сферах як: освіта, працевлаштування, економічне становище, житло, здоров'я, тривалість життя та участь у громадському і політичному житті, що вони піддаються насильству за ознакою статі та що вони часто не знають про механізми відшкодування, які існують для боротьби з дискримінацією;

Усвідомлюючи, що антициганські настрої² — одна з найважливіших причин такої нерівності, і нагадуючи, що Європейська комісія проти расизму та нетерпимості визначає антициганські настрої у своїй Загальній політичній рекомендації № 13 щодо боротьби з антициганськими

¹ Термін «роми та кочівники» вживається в Раді Європи для охоплення широкого розмаїття груп, якими опікується Рада Європи у цій сфері: з одного боку а) роми, синті / мануш, кале, каале, романічали, бояш / рударі; б) балканські єгиптяни (єгиптяни та ашкалі); с) східні групи (дом, лом та абдал); та, з іншого боку, такі групи, як кочівники, еніши та народності, визначені адміністративним терміном «Gens du voyage», зокрема особи, які ідентифікують себе як «цигани». Це пояснювальна примітка, а не визначення ромів та/або кочівників.

² Багато кочівників не вважають, що термін «антициганські настрої» відображає їхній особливий досвід расизму. Міркування щодо термінології див. також у дослідженні «Антициганство: причини, поширеність, наслідки, можливі відповіді», проведеному на замовлення Комітету експертів з питань ромів і кочівників (ADI-ROM).

настроями та дискримінацією ромів, як особливу форму расизму, як ідеологію, засновану на расовій перевазі, як форму дегуманізації та інституційного расизму, що живиться історичною дискримінацією, котра виражається, серед іншого, у насильстві, ненависті, експлуатації, стигматизації та найбільш відвертих формах дискримінації. Антициганські настрої набувають багатьох форм, як-от расизм щодо кочівників, ворожість до їхнього кочового способу життя, який захищений статтею 8 Конвенції, а також може бути у формі політик і законодавства, спрямованих проти кочівництва;

Нагадуючи, що це визначення було закріплено в Декларації Комітету міністрів щодо зростання антициганських настроїв і расистського насильства проти ромів у Європі, прийнятій 1 лютого 2012 року;

Підкреслюючи, що ромки та кочівниці не тільки страждають від антициганських настроїв, але також часто піддаються множинним і перехресним формам дискримінації, зокрема, за ознакою статі, і що вони можуть стикатися із сексизмом і насильством у поєднанні зі стереотипами, упередженнями та дискримінаційною поведінкою або нормами, які пов'язані з їхнім етнічним походженням, кочовим способом життя, міграцією чи статусом біженки, релігією, сексуальною орієнтацією, гендерною ідентичністю та самовираженням, статевими характеристиками, віком, інвалідністю чи іншими особистими характеристиками;

Визнаючи, що ця перехресна (інтерсекційна) дискримінація посилює нерівність, від якої страждають жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників, і що це призводить до особливої вразливості;

Усвідомлюючи, що поєднання антициганських настроїв і сексизму сприяє формуванню поглядів та очікувань суспільства загалом, у тому числі хлопців і чоловіків, а також норм, які нав'язуються жінкам і дівчатам з-поміж ромів і кочівників, і що ці погляди, очікування та норми становлять перешкоду для розширення їхніх повноважень;

Визнаючи, що антициганські настрої та сексизм призводять до расистських і сексистських дій, включаючи мову ненависті, які вчиняються на індивідуальному, інституційному та суспільному рівнях, а також до злочинів на ґрунті ненависті, і визнаючи важливість розробки та впровадження заходів для боротьби з усіма ними;

Визнаючи важливість багатосторонньої співпраці та ключову роль як державних установ, у тому числі органів з питань рівності та національних правозахисних організацій, так і неурядових зацікавлених сторін, у тому числі неурядових організацій, до складу яких входять ромки та кочівниці, у забезпеченні рівності для жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, що є основоположною вимогою для повної реалізації їхніх прав;

Нагадуючи про внесок жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників у суспільство та визнаючи важливість організацій ромів і кочівників, у тому числі очолюваних молоддю, молодіжних центрів і неформальних молодіжних груп, у розширенні можливостей і розбудові потенціалу цих жінок і дівчат;

Підкреслюючи важливість інтеграції виміру гендерної рівності в політику, спрямовану на ромів і кочівників, та інтеграцію виміру ромів і кочівників у політику, спрямовану на жінок і дівчат і сприяння гендерній рівності (подвійне включення);

Підкреслюючи важливість підвищення обізнаності жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників про їхні людські та демократичні права, а також про механізми захисту цих прав, і наголошуючи, що розширення можливостей жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників використовувати ці механізми, становить передумову для їхньої емансипації та активної участі у громадському та політичному житті;

Визнаючи, що жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників не можуть повною мірою користуватися своїми правами через різну гендерну нерівність, що є наслідком певної вразливості, зокрема:

- зазначаючи, що відсутність громадянства, ризик безгромадянства або відсутність документів, що посвідчують особу, призводять до особливих форм дискримінації та вразливості, які мають особливо серйозні наслідки для життя матерів з-поміж ромів і кочівників;
- беручи до уваги, що ромки і кочівниці часто основні опікуни дітей, беруть на себе значну частину сімейних обов'язків і залишаються вдома, в результаті чого вони непропорційно страждають від бідності, політики та законодавства проти кочівництва, а також поганого житла та умов проживання;
- усвідомлюючи, що кількість усиновлень і розміщення дітей ромів і кочівників у закладах альтернативної опіки вища за середню, і що це непропорційно впливає на матерів з-поміж ромів і кочівників які є основними опікунами;
- відзначаючи, що звіти свідчать про гендерно невідповідні умови щодо рівня відвідування школи, грамотності та працевлаштування дівчат і жінок з-поміж ромів і кочівників у порівнянні з хлопчиками та чоловіками з-поміж ромів і кочівників;
- усвідомлюючи, що певні форми насильства щодо жінок і дівчат, такі як дитячі шлюби, ранні шлюби та примусові шлюби, — особливі перешкоди, з якими стикаються деякі дівчата-ромки та дівчата-кочівниці у доступі до освіти, послуг охорони здоров'я чи працевлаштування, і що така практика впливає на їхнє право на розвиток, яке закріплено у статті 6 Конвенції ООН про права дитини;
- підкреслюючи, що жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників — одні з найбільш уразливих членів суспільства, що наражає їх на більший ризик інших форм насильства, включаючи торгівлю людьми та домашнє, сексуальне та інші форми насильства щодо жінок, які підпадають під дію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (CETS № 210);
- відзначаючи конкретні проблеми, з якими стикаються жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників у доступі до медичної допомоги, включаючи сексуальне та репродуктивне здоров'я та права, а також усвідомлюючи конкретні форми насильства, які становлять практику примусової стерилізації ромських жінок та дівчат, яка була широко розповсюджена протягом декілька десятиліть;
- беручи до уваги наявні дані та звіти, які вказують на низьку участь ромок і кочівниць у політичному та громадському житті, і визнаючи необхідність конкретних заходів для усунення існуючих бар'єрів, включаючи позитивні дії, заходи з підвищення обізнаності для осіб, які приймають рішення, та розбудову потенціалу розширення можливостей жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників;

Спираючись на інші відповідні договори та обов'язкові стандарти Ради Європи та інших міжурядових організацій, а також спираючись на відповідне прецедентне право Європейського суду з прав людини («Суд») і висновки та рекомендації моніторингових органів Ради Європи, Управління Комісара з прав людини та інших інституцій;

Нагадуючи, що консультації та діалог із громадянським суспільством ромів і кочівників, проведені в рамках міжнародних конференцій ромських жінок та діалогових зустрічей, показали необхідність усунення нерівності жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників у спеціальній рекомендації Комітету міністрів;

Прагнучи надати рекомендації всім тим, хто робить внесок у складне завдання забезпечення рівності жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників,

Рекомендує урядам держав-членів:

1. вжити законодавчих та інших необхідних заходів з активним залученням жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, для ефективного впровадження принципів і керівних положень, що додаються до цієї рекомендації;
2. вжити відповідних заходів для заохочення та підтримки організацій громадянського суспільства, засобів масової інформації, політичних партій, регіональних і місцевих органів влади та інших зацікавлених сторін для прийняття заходів, викладених у принципах і керівних положеннях, що додаються до цієї рекомендації;
3. просувати цілі цієї рекомендації на місцевому, регіональному, національному, європейському та міжнародному рівнях і брати участь у діалозі та співпраці з усіма зацікавленими сторонами для досягнення цих цілей;
4. забезпечити, щоб ця рекомендація була перекладена, наскільки це можливо, на національні, регіональні мови та мови меншин і якомога ширше поширена серед компетентних органів влади та зацікавлених сторін, у тому числі доступною та дружньою для молоді мовою;
5. регулярно переглядати стан виконання цієї рекомендації з метою посилення її впливу та інформувати Комітет міністрів про заходи, вжиті державами-членами та іншими зацікавленими сторонами, досягнутий прогрес та будь-які недоліки, які залишилися.

Додаток до Рекомендації CM/Rec(2024)1 Комітету міністрів державам-членам щодо рівності жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників

Принципи та керівні положення щодо рівності жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників

I. Сфера застосування і загальні принципи

1. Ціль наведених нижче принципів і керівних положень полягає в тому, щоб допомогти державам-членам та іншим відповідним зацікавленим сторонам у просуванні та досягненні рівності для жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, а також у їхньому захисті від дискримінації, ненависті та насильства, з особливим акцентом на сферах, у яких вони найбільш схильні до інтерсекційної дискримінації.
2. Характер і обсяг заходів, які мають бути вжиті для реалізації цієї рекомендації, визначаються гнучко, зважаючи на умови, характерні для кожної держави-члена.

II. Усунення нерівності щодо реєстрації в актах цивільного стану, документів, що посвідчують особу, та безгромадянства

3. Держави-члени повинні вжити ефективних заходів для виявлення, визначення та врегулювання правового статусу всіх жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, які проживають на їхній території та не мають документів, є особами без громадянства або ризикують залишитися без громадянства, нарівні з іншими мешканцями.
4. Держави-члени повинні забезпечити практичну доступність процедур реєстрації актів цивільного стану та документації для жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, а також усунути фінансові та адміністративні перешкоди, які їм важко подолати.
5. Держави-члени повинні запобігати повторному виникненню або збереженню випадків відсутності документів, що посвідчують особу, та безгромадянства, забезпечуючи, щоб усі діти ромів і кочівників були зареєстровані в реєстрі актів цивільного стану відразу після народження та отримували свідоцтво про народження або рівнозначне свідоцтво, незалежно від правового статусу та наявності документів у їхніх батьків, а також мають передбачати можливість пізнішої реєстрації народження.

III. Захист від крайньої бідності та забезпечення доступу до соціального захисту

6. Держави-члени повинні захистити всіх жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників на своїй території від перебування за межею бідності, яка вражає багатьох з них непропорційно, і забезпечити, щоб ті, хто не мають належних ресурсів, отримували відповідну соціальну допомогу, включаючи соціальне житло або належні місця для таборування. З цією метою держави-члени повинні використовувати гендерно-чутливий підхід й усунути будь-які перешкоди, які блокують доступ жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників до соціальної допомоги, як-от вимогу про постійне місце проживання.
7. Держави-члени повинні забезпечити, щоб компетентні органи надавали зрозумілу інформацію жінкам і дівчатам з-поміж ромів і кочівників про їхнє право на соціальну допомогу мовою, яку вони розуміють. З цією метою компетентні органи мають активно працювати з ними, у тому числі через залучення громадських посередників.
8. Держави-члени повинні забезпечити, щоб їхні органи влади надавали необхідні консультації та допомогу жінкам і дівчатам з-поміж ромів і кочівників, коли ті звертаються за соціальною допомогою і протягом усієї процедури подання заяви, щоб переконатися, що вони отримують соціальну допомогу, на яку мають право. Вони повинні також передбачити зручні, стислі та зрозумілі форми заяв, а також чіткі інструкції щодо їх заповнення й успішного завершення процедури подання заяв.

IV. Вирішення проблеми нерівності щодо усиновлення та влаштування дітей ромів і кочівників в альтернативні форми догляду

9. Держави-члени повинні, згідно з міжнародними стандартами, та де це доречно, провівши консультації з організаціями громадянського суспільства, проводити обстеження та моніторинг кількості дітей ромів і кочівників, яких поміщають до родичів, у прийомні сім'ї, в інші умови, схожі на сімейні, або в дитячі заклади (альтернативний догляд) і порівняти ці дані з даними, що стосуються інших дітей.

10. Держави-члени повинні забезпечити, щоб матері з-поміж ромів і кочівників та їхні діти користувалися захистом, передбаченим міжнародними та національними стандартами, на такому самому рівні та настільки ж ефективно, що й усі особи, щодо влаштування під державний догляд та усиновлення, без дискримінації за будь-якою ознакою.

11. Щоб запобігти непропорційному використанню усиновлення та влаштування дітей ромів і кочівників до закладів альтернативного догляду, держави-члени повинні забезпечити, щоб батьки отримували необхідну підтримку, щоб вони могли самостійно забезпечити необхідний для дітей догляд. Вилучення дітей ромів і кочівників із сімей та розміщення в умовах альтернативного догляду чи усиновлення має бути крайнім заходом і вживатися лише тоді, коли він відповідає найкращим інтересам дитини та згідно з міжнародними стандартами.

12. Держави-члени повинні забезпечити, щоб дітей ромів і кочівників, яких вилучають із сімей, передовсім поміщали до родичів і лише в крайньому випадку — у прийомні сім'ї чи дитячі заклади, які мають бути придатними для їхнього виховання та максимально нагадувати їхнє сімейне середовище. У всіх таких випадках сімейні стосунки повинні бути збережені, наскільки це можливо, і мають бути вжиті заходи для возз'єднання сім'ї.

13. Держави-члени повинні забезпечити, щоб умови альтернативного догляду та умови усиновлення дозволяли дітям ромів і кочівників вивчати і зберігати знання рідної мови та культури ромів і кочівників, а також захищати їх від упереджень, дискримінації та насильства.

14. Держави-члени повинні прийняти адекватну правову базу, щоб заборонити будь-яке розміщення дітей ромів і кочівників у системі альтернативного догляду через бідність, економічну ситуацію чи етнічну приналежність, а також забезпечити можливість оскарження таких рішень у судах.

15. Держави-члени повинні створити доступну правову базу для регулярного судового перегляду рішень про розміщення дітей ромів і кочівників у системі альтернативного догляду.

16. Держави-члени повинні запровадити програми, які заохочують ромів і кочівників ставати патронатними вихователями, і запровадити тимчасові спеціальні заходи для заохочення працевлаштування ромів і кочівників у службах захисту дітей.

17. Держави-члени повинні розробляти, фінансувати та впроваджувати програми для повернення дітей ромів і кочівників із системи альтернативного догляду до їхніх сімей.

V. Подолання нерівності у сфері житла та проживання

18. Оскільки ромки та кочівниці непропорційно страждають від поганих житлових умов, держави-члени повинні вжити ефективних заходів для забезпечення того, щоб вони та їхні родини отримували ефективно й рівне забезпечення належним житлом без дискримінації. Що стосується жінок і дівчат з-поміж кочівників, то повинна бути доступна достатня кількість належних, безпечних і культурно прийнятих місць для зупинок і таборів, які не зазнають впливу сегрегації за місцем проживання.

19. З цією метою держави-члени повинні забезпечити, щоб ромки і кочівниці та їхні родини мали ефективний і рівний доступ до соціального житла та інших видів житла, а також скасувати критерії розподілу соціального житла, які на перший погляд видаються

нейтральними, але мають дискримінаційний вплив на ромок і кочівниць. Крім того, вони повинні забезпечити, щоб особи, які перебувають у вразливому становищі, такі як бездомні та виселені ромки і кочівниці, мали право і пріоритетний доступ до соціального житла, включаючи мобільне житло.

20. Держави-члени повинні вжити цілеспрямованих заходів для забезпечення того, щоб доступ ромок і кочівниць до майна та їхні спадкові права були, наскільки це можливо, незалежними від їхнього цивільного стану. Вони повинні підвищувати обізнаність жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників щодо їхніх майнових та спадкових прав і сприяти їхньому доступу до власності.

21. Держави-члени повинні забезпечити, щоб законодавство та політика поважали свободу вибору жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників між осілим і кочовим способом життя та створювали умови, необхідні для ведення такого способу життя, відповідно до статті 8 Конвенції та Рекомендації Rec(2005)4 Комітету Міністрів держав-членів про поліпшення житлових умов ромів і кочівників в Європі.

22. Держави-члени повинні вжити ефективних заходів для забезпечення того, щоб ромки і кочівниці та їхні родини жили нарівні з усім населенням у здорових умовах проживання та розміщення з відповідним санітарним обладнанням. З цією метою вони повинні проконсультуватися з відповідними родинами, допомогти їм переїхати з токсичних, шкідливих і забруднених районів, непридатних для проживання людей, і забезпечити їм відповідне альтернативне житло.

23. Держави-члени повинні забезпечити, щоб переселення та виселення жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників відповідали міжнародним і європейським стандартам і були крайніми заходами. Крім того, вони повинні переконатися, що жінкам і дівчатам з-поміж ромів і кочівників нададуть адекватні пропозиції щодо альтернативного житла, включаючи мобільне житло або місця зупинки, перед здійсненням будь-якого виселення, таким чином уникаючи будь-якої бездомності.

VI. Подолання нерівності, з якою стикаються дівчата з поміж ромів і кочівників у дошкільній та шкільній освіті

24. Держави-члени повинні забезпечити, в тому числі за допомогою національних або спеціальних освітніх стратегій, щоб заклади освіти та дошкільного догляду за дітьми, початкові та середні школи, центри професійної підготовки та вищі навчальні заклади вживали ефективних спеціальних заходів для забезпечення рівної участі ромських дівчаток і дівчаток-кочівниць у здобутті якісної освіти. Це має включати заходи щодо збільшення кількості учениць, відвідуваності та досягнень, уникаючи при цьому будь-якої сегрегації в школах за етнічною чи іншими ознаками.

25. Держави-члени повинні забезпечити, в тому числі за допомогою належної розробки шкільних заходів і навчальних програм, щоб різноманітні традиції та способи життя ромських дівчат і дівчат-кочівниць, включаючи кочівництво приймалися та поважалися, і щоб ці дівчата мали належне освітнє середовище для збереження своєї культури, нарівні з хлопчиками-ромами та хлопчиками-кочівниками й іншими дітьми, які належать до національних меншин.

26. Держави-члени повинні підтримувати неформальні та позашкільні освітні заходи для ромських дівчат і дівчат-кочівниць, щоб забезпечити, наскільки це можливо, досягнення ними рівних освітніх результатів.

27. Держави-члени повинні сприяти найму вчителів, психологів, шкільних консультантів, шкільних посередників та іншого допоміжного персоналу з-поміж ромських і кочівних громад, включно з жінками, щоб полегшити спілкування між школою та батьками, підвищити відвідуваність школи і рівень успішності дівчаток з-поміж ромів і кочівників, а також уникнути передчасного відсіювання зі школи.

28. Держави-члени повинні забезпечити стабільність роботи шкільного допоміжного персоналу, який працює на благо дівчат-ромок і дівчат-кочівниць, наприклад, наприклад, шляхом запровадження та стабільного фінансування посад шкільних посередників для ромів і кочівників.

29. Держави-члени повинні розробляти, фінансувати і впроваджувати програми для запобігання булінгу з боку учнів і вчителів щодо ромських дівчат і дівчат-кочівників та боротьби з цим явищем.

VII. Подолання нерівності щодо охорони здоров'я, сексуальних і репродуктивних прав

30. Держави-члени повинні своєчасно та без дискримінації вживати ефективних заходів, щоб забезпечити найкращий можливий стан здоров'я для всіх жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, у тому числі для тих, у кого немає необхідних фінансових ресурсів чи документів, а також належним чином реагувати й запобігати всім ризикам для здоров'я, яким вони піддаються та яких можна уникнути, зокрема, у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я та прав, включаючи контрацепцію, допологовий, пологовий та післяпологовий догляд, а також психічне здоров'я.

31. Держави-члени повинні усунути будь-які фінансові чи адміністративні перешкоди, які заважають жінкам і дівчатам з-поміж ромів і кочівників отримати доступ до медичної допомоги. Для тих, хто не має фінансових ресурсів, цього можна досягти за допомогою безкоштовного або пільгового медичного обслуговування, приєднання до програми безкоштовного медичного страхування або іншої системи, за допомогою якої органи влади покривають витрати на необхідну допомогу.

32. Держави-члени повинні інформувати, підвищувати обізнаність і консультувати жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників щодо питань здоров'я, включаючи сексуальне та репродуктивне здоров'я та прав, щоб дати їм можливість звертатися й отримати доступ до відповідної медичної допомоги і створити безпечні місця для обміну знаннями з цієї теми.

33. Держави-члени повинні забороняти, запобігати, усувати й карати за будь-які форми насильства щодо жінок, включаючи примусову стерилізацію та інші порушення прав людини, а також за дискримінацію та сегрегацію жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників у сфері охорони здоров'я, особливо у сфері материнства та репродуктивного здоров'я.

34. Держави-члени повинні залучити соціальних працівників і медичних або громадських посередників із громад ромів і кочівників, у тому числі жінок, щоб полегшити доступ до медичної допомоги жінкам і дівчатам з-поміж ромів і кочівників і полегшити спілкування між ними та медичними працівниками.

VIII. Подолання нерівності у сфері зайнятості та економічному становищі

35. Держави-члени повинні вжити ефективних заходів для підвищення обізнаності та забезпечення поваги до права ромок і кочівниць, які шукають роботу, на рівний і недискримінаційний доступ до ринку праці.

36. Враховуючи непропорційно високий рівень безробіття серед ромок і кочівниць, держави-члени повинні розробити стратегії зайнятості, які включатимуть тимчасові спеціальні заходи з метою забезпечення їхньої постійної зайнятості. Такі заходи можуть включати:

- надання допомоги та підтримки цим жінкам у переході від системи освіти до ринку праці, у тому числі шляхом підтримки набуття навичок, знань і компетенцій, які покращують їхнє працевлаштування;
- розробка програм професійної підготовки для жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, які відповідають місцевим або регіональним потребам;

- запровадження стимулів, таких як гранти на навчання, оплачувані стажування та менторська підтримка, щоб заохотити жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників брати участь у навчанні;
- розвиток ініціатив у соціально-економічному секторі (наприклад, соціальні підприємства);
- підтримка ромок і кочівниць у започаткуванні власного бізнесу або легалізації вже існуючого; та
- працевлаштування ромок і кочівниць на державну службу та державні підприємства.

IX. Гарантування захисту жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників від насильства

37. Держави-члени повинні захищати жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, які є або ризикують постраждати від мотивованого ненавистю, сексуального, домашнього чи інших форм гендерного насильства чи торгівлі людьми, надаючи їм інформацію щодо:

- a. механізмів подання скарг та повідомлень щодо різних форм насильства та торгівлі людьми; та
- b. існуючі заходи захисту та правові процедури, які можуть бути використані в ситуації ризику для безпеки відповідної особи, включаючи термінові заборонні або обмежувальні приписи, захисні заходи, безпечну опіку та домовленості про відвідування дітей.

Крім того, вони повинні підтримувати, допомагати та захищати цих жінок і дівчат під час досудового розслідування та судового розгляду та поважати їхнє право на приватне життя, де це необхідно та залежно від їхньої особливої вразливості, забезпечуючи безкоштовні консультації та юридичну допомогу.

38. Держави-члени повинні забезпечити, щоб жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників, які постраждали від вищезазначених форм насильства або торгівлі людьми, знаходили захист через доступні, належні та скоординовані служби підтримки, такі як безкоштовні телефонні лінії довіри та консультаційні центри, а також мати доступ до притулків або центрів постраждалих від зґвалтування та сексуального насильства без жодної дискримінації. Такі послуги мають надаватися мовою, яку розуміють жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників.

39. Держави-члени повинні вжити ефективних заходів для покращення звітності про насильство щодо жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, а також про торгівлю людьми, якщо вони є постраждалими. Крім того, держави-члени повинні вжити ефективних заходів для забезпечення того, щоб поліція та судові органи розглядали такі скарги неупереджено, у розумні строки та ефективно.

40. Держави-члени повинні забезпечити ефективне розслідування та притягнення до відповідальності за вчинення насильства щодо жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, а також застосовувати стримуючі санкції до осіб, винних у такому насильстві. Органи влади на основі принципу *ex officio* мають розслідувати можливу расистську та сексистську мотивацію, відповідно до своїх обов'язків згідно з практикою Суду.

41. Держави-члени повинні вжити ефективних заходів для запобігання примусовій стерилізації; примусовим, раннім і дитячим шлюбом; насильству, вчиненому в ім'я «честі», зокрема шляхом впровадження загальних інструментів захисту жінок від насильства та співпраці з громадами, організаціями, соціальними працівниками та посередниками з-поміж ромів і кочівників. Вони також повинні вжити ефективних заходів для покарання винних осіб та припинення такої практики.

42. Держави-члени повинні запобігти тому, щоб жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників ставали постраждалими від вищезазначених форм насильства або торгівлі людьми, зокрема шляхом створення служб захисту постраждалих і розробки, фінансування та впровадження, із залученням жінок і дівчат, інформаційних кампаній з підвищення обізнаності громадськості

і навчальних програм для жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників щодо прав людини, їхніх прав та існуючих заходів захисту від таких форм насильства.

X. Зміцнення потенціалу та розширення прав та можливостей жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників

43. Держави-члени повинні підтримувати особистий розвиток і розширення прав і можливостей жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників за допомогою заходів, які сприяють зміцненню їхнього потенціалу в таких сферах, як цифрова, фінансова та правова грамотність, у тому числі через надання стипендій, програми наставництва та програми для молоді і лідерства.

44. Держави-члени повинні забезпечити жінкам і дівчатам з-поміж ромів і кочівників ефективний доступ до правосуддя й одержання правового захисту у випадках дискримінації та расизму. З цією метою вони повинні вжити заходів для правової освіти та розширення прав і можливостей жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, забезпечити їм ефективний доступ до правової допомоги, яка має бути, наскільки це можливо, безкоштовною та включати юридичне представництво. Держави-члени також повинні навчати юристів для належного реагування на виклики, з якими стикаються жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників у відстоюванні своїх прав, у тому числі коли вони стають суб'єктами кримінального провадження.

45. Держави-члени повинні підтримувати заходи, спрямовані на встановлення зв'язків між жінками та дівчатами з-поміж ромів і кочівників, наприклад, шляхом створення мереж жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників на національному та міжнародному рівнях, а також шляхом надання допомоги неурядовим організаціям, які працюють з жінками та дівчатами з-поміж ромів і кочівників. Заходи в цій сфері слід розробляти у співпраці з громадами та організаціями ромів і кочівників.

46. Держави-члени повинні заохочувати ініціативи лідерів громад, журналістів і засобів масової інформації, поважаючи їхню незалежність, щодо просування жінок, які виступають зразками для наслідування, зі спільнот ромів і кочівників.

XI. Участь у політичному та громадському житті (включаючи прийняття рішень)

47. Держави-члени, політичні партії та організації громадянського суспільства повинні працювати з ромками і кочівницями та їхніми організаціями, щоб ідентифікувати перешкоди, з якими стикаються жінки та дівчата з-поміж ромів і кочівників, які, можливо, бажають брати участь у політичному та громадському житті, і надати їм ефективну підтримку.

48. Держави-члени, політичні партії та організації громадянського суспільства повинні вживати заходів і активно взаємодіяти з жінками та дівчатами з-поміж ромів і кочівників, у тому числі шляхом проведення інформаційно-просвітницьких заходів, щоб забезпечити їх належне інформування про важливість політичної участі, про різні форми та методи участі у політичному житті, та про можливості, заходи чи проекти, які можуть їх зацікавити. Ці заходи мають також охопити жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, які проживають у сільській місцевості.

49. Держави-члени і, зокрема, їхні місцеві органи влади повинні заохочувати та підтримувати громадянську та громадську участь, участь у політичному житті, участь у виборах, присутність жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників у громадських місцях, а також переконатися, що громадські та політичні місця є безпечними від насильства, переслідування, мови ненависті та сексизму.

50. З метою використання їхнього досвіду держави-члени повинні регулярно залучати та консультуватися з жінками та дівчатами з-поміж ромів і кочівників та їхніми організаціями громадянського суспільства на різних етапах розробки політики, включаючи оцінку потреб, планування, впровадження, моніторинг та оцінку. З цією метою вони повинні створити

платформи для постійного діалогу та участі, такі як: робочі групи, комітети, громадські форуми та консультативні ради.

51. Політичні партії та організації громадянського суспільства повинні активно сприяти участі ромок і кочівниць у своїх внутрішніх структурах, у тому числі на керівних рівнях і під час висунення кандидатів на виборах. З цією метою вони повинні розглянути можливість запровадження мінімальних пропорційних квот.

52. Політичні партії та організації громадянського суспільства повинні впроваджувати навчальні програми для членів і персоналу, щоб запобігати, протидіяти та реагувати на всі форми дискримінації, упередженого ставлення та антициганські настрої щодо жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників.

53. Політичні партії та організації громадянського суспільства повинні співпрацювати зі ЗМІ та журналістами з метою забезпечення того, щоб повідомлення у ЗМІ про жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників не містили стереотипів і сексизму, а також щоб ЗМІ популяризували ромок і кочівниць, які беруть участь у політичному та громадському житті, як зразки для наслідування.

XII. Збір даних та проведення досліджень і моніторингу

54. Держави-члени повинні за необхідності та в діалозі з зацікавленими сторонами, збирати й аналізувати статистичні дані про ромів і кочівників, дезагреговані за статтю, для точної оцінки умов життя жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників у ключових сферах, на які поширюється ця рекомендація. Такі дані повинні збиратися відповідно до чинних норм захисту даних і принципів конфіденційності, інформованої згоди та добровільної самоідентифікації.

55. Держави-члени повинні, у відповідних випадках, ініціювати і підтримувати кількісні та якісні дослідження жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, умов їхнього життя та ризиків індивідуальної та інституційної дискримінації. Такі дослідження повинні відповідним чином фінансуватися, проводитися періодично та за участю жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, а також організацій громадянського суспільства ромів і кочівників.

XIII. Розробка законодавчої бази, стратегій та планів дій

56. Держави-члени повинні забезпечити, щоб міжнародні та регіональні стандарти, пов'язані з правами жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, були перенесені, наприклад, у національне законодавство, стратегії та плани дій, а також впроваджені на практиці.

57. Держави-члени повинні переглянути начебто нейтральні законодавчі положення, національну політику чи програми, які мають дискримінаційний вплив на жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, з метою їх усунення або реформування та прийняття гендерно-чутливого підходу.

58. Держави-члени повинні розробити стратегії, плани дій та бюджетні статті для виконання цієї рекомендації, які містять чіткі та вимірювані цілі, індикатори, вихідні та цільові показники, а також визначити відповідальні установи і часові рамки для досягнення кожної мети, консультируючись зі спільнотами й організаціями ромів і кочівників.

59. Держави-члени повинні використовувати вищезазначені дані та результати досліджень, коли це доцільно, для регулярної оцінки та вдосконалення існуючої політики, стратегій і планів дій, щоб вимірювати прогрес у досягненні своїх цілей та ініціювати додаткові політики та заходи.

60. Держави-члени повинні розширити можливості та заохочувати органи з питань рівності та національні інституції з прав людини використовувати свої повноваження для забезпечення рівності жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, а також впроваджувати заходи, викладені в цій рекомендації.

61. Держави-члени повинні забезпечити подвійне врахування інтересів і проблем ромів і кочівників, з одного боку, та інтересів і проблем жінок і дівчат, з іншого, у законодавстві та політиках у всіх відповідних сферах політики.

62. Держави-члени повинні впроваджувати навчальні програми з питань міжкультурної рівності, гендерної рівності та боротьби з расизмом для фахівців національних, регіональних і місцевих органів влади, відповідальних за роботу з жінками та дівчатами з-поміж ромів і кочівників, щоб ці фахівці вживали заходів щодо запобігання, протидії та реагували на всі форми дискримінації, упередження, антициганські настрої і сексизм стосовно жінок і дівчат з-поміж ромів і кочівників, і були здатні вирішувати ці проблеми, включаючи насильство за ознакою статі.